

Werkplaats
 Onderwijskansen
 Arnhem Nijmegen:
 Samen werken aan
 kansengelijkheid

Judith Stoep
 Annelies Wiggers
 José Muijres

Colofon

WERKPLAATS ONDERWIJSKANSEN ARNHEM NIJMEGEN:

Samen werken aan kansengelijkheid

Januari 2023

Eindredactie

Judith Stoep Expertisecentrum Nederlands/Radboud Universiteit

Annelies Wiggers Stichting PAS/CLC Arnhem PO

José Muijres Stichting PAS

Interviews ten behoeve van schoolportretten

Afgenomen en uitgewerkt door Tekstbureau Elise Schouten

Fotografie

Saskia van der Leij, Flitsend Beeld

Vormgeving

Yvonne Meeuwssen, Vormgeving & webdesign

Subsidie

Deze uitgave is mede mogelijk gemaakt met financiering van het Nationaal Regieorgaan Onderwijsonderzoek (40.5.19660.104).

Uitgave en verspreiding

Expertisecentrum Nederlands

Toernooiveld 9

6525 ED Nijmegen

Tel.: 024 382 3232

<https://www.expertisecentrumnederlands.nl>

Stichting PAS

Beverweerdlaan 3

6825 AE Arnhem

Tel.: 026 760 0900

<https://www.stichtingpas.nl/>

Werkplaats Onderwijskansen Arnhem Nijmegen: Samen werken aan kansengelijkheid

Judith Stoep, Annelies Wiggers en José Muijres

Een scherpere blik

Toen in het voorjaar van 2019 de mogelijkheid zich voordeed subsidie aan te vragen voor een 'Werkplaats Onderwijsonderzoek Onderwijsachterstanden' hoefden wij als schoolbesturen niet lang na te denken. We hadden in Arnhem en Nijmegen al goede ervaringen met het concept 'werkplaats onderwijsonderzoek' via onze werkplaats 'Leren en lesgeven met ict' en het thema onderwijsachterstanden ligt ons na aan het hart.

In Arnhem was er, via de Stichting PAS, al een lange traditie in de samenwerking op het gebied van kansengelijkheid. Ook het schoolbestuur van Conexus uit Nijmegen sloot zich graag aan. Samen met de Hogeschool Arnhem Nijmegen, de Radboud Universiteit en het Expertisecentrum Nederlands is het concept van deze werkplaats verder uitgewerkt.

Werk maken van gelijke kansen is een ambitie die door alle partijen gevoeld wordt. Hoe kunnen we juist de kinderen die in ons onderwijs minder kansen hebben om te 'slagen' helpen om dat wel te doen. Samen met onze scholen hebben we de afgelopen jaren, via de werkplaats, allerlei inzichten opgedaan over het geven van effectieve instructie, het hebben van hoge verwachtingen en het versterken van de ouderbetrokkenheid. Dit met als doel de gelijke kansen voor deze kinderen te bevorderen.

We vonden het ook belangrijk dat de ontwikkeling niet op zichzelf zou staan. We wilden dat door de deelname aan de werkplaats de onderzoekende houding van de schoolteams versterkt zou worden. Dit deden we door op alle scholen met een Teacher Design Team te werken, waarin leerkrachten samen met een onderzoeker het vraagstuk op een onderzoekmatige wijze aanpakken. Op deze manier kunnen schoolteams vaardiger worden om ook andere vraagstukken in de schoolontwikkeling op een onderzoekende wijze op te lossen.

Wij zijn trots op de manier waarop het onze scholen, ondanks de onrustige coronaperiode, gelukt is om op het door hun gekozen thema vooruitgang te boeken. Het heeft op de scholen niet alleen geleid tot een scherpere blik op kansengelijkheid maar ook tot een zichtbare verbetering van de onderwijskwaliteit. In dit boekje hebben wij de verhalen van de deelnemende scholen gebundeld. Dit maakt zichtbaar hoe divers er de afgelopen jaren aan dit thema is gewerkt en dat de resultaten op allerlei gebieden liggen.

De werkplaats loopt nu af, maar dat betekent niet dat de aandacht voor dit thema zal afzwakken. We zullen ons ook de komende tijd blijven inzetten voor goed onderwijs en gelijke kansen voor de kinderen op al onze scholen.

Namens de deelnemende schoolbesturen Delta Scholengroep, Flores Onderwijs en Conexus,

Anje Margreet Woltjer
Bestuurder Delta Scholengroep

Inhoudsopgave

Een scherpere blik	2
De handen ineen voor kansengelijkheid	5
Cyclisch werken aan effectiever onderwijs in begrijpend lezen	10
“Het onderzoeksproces is minstens zo belangrijk als het resultaat”	12
Kennis van de wereld én taal verwerven	14
Tijd nemen voor de eerste onderzoeksfase	16
Op zoek naar een effectief ‘Johannes-instructiemodel’	18
Onderzoek leidt tot effectiever woordenschatonderwijs	20
Hoe kunnen we de thuisbetrokkenheid versterken?	22
Onderzoek naar hoge verwachtingen leidt tot bewustwording	24
“Houd de onderzoeksvraag klein”	26
“Het onderzoeksproces is minstens zo belangrijk als het resultaat”	28
Onderzoek naar hoge verwachtingen ingebed in brede schoolontwikkeling	30

De handen ineen voor kansengelijkheid

Aanleiding

Er is al veel onderzoek gedaan naar het bestrijden van onderwijsachterstanden, maar toch slagen we er in de praktijk nog steeds niet in om alle kinderen gelijke kansen te bieden in het basisonderwijs. Dat was voor ons de aanleiding om een aanvraag te doen bij het Nationaal Regieorgaan Onderwijs-onderzoek (NRO) om een werkplaats te vormen die zich richt op kansengelijkheid, de Werkplaats Onderwijskansen Arnhem Nijmegen (W-OAN). Daarmee zijn we, naast de werkplaatsen in Groningen, Utrecht en Amsterdam, de vierde plek in Nederland waar professionals uit het onderwijs- en onderzoeksveld samenwerken aan het verbeteren van onderwijskansen in het primair onderwijs.

Doelen

Het doel van de werkplaats is drieledig: het vergroten van kansengelijkheid in het primair onderwijs, versterking van de onderzoekende houding en professionaliteit van schoolteams en onderzoeken hoe we interventies die bewezen effectief zijn, succesvol kunnen aanpassen aan de vragen van de scholen en de doelstellingen die zij hebben ten aanzien van de interventie. Er is in het onderwijs namelijk behoefte aan wetenschappelijk getoetste en in de praktijk beproefde kennis over het effectief bestrijden van onderwijsongelijkheid.

Urgente thema's

Bij het vormgeven van de W-OAN hebben we gekozen voor drie thema's waar we de nadruk op leggen:

- Het hebben van hoge verwachtingen over leerlingen
- Vergroten van mogelijkheden voor ouderbetrokkenheid
- Het geven van effectieve instructie.

Voor deze drie thema's bestaat urgentie binnen de scholenkoepels die deel uitmaken van de W-OAN, maar ook uit wetenschappelijk onderzoek weten we dat dit factoren zijn die sterk verband houden met het vergroten van kansengelijkheid. Rond deze thema's wordt nauw samengewerkt door onderzoekers en leerkrachten. Die samenwerking is nodig om vast te stellen wat succesvol is, onder welke omstandigheden, en om te bewerkstelligen dat deze gedeelde kennis ook echt ingezet wordt in de vorm van passende interventies.

Taal en lezen hebben bij deze thema's onze bijzondere aandacht, omdat deze basisvaardigheden bepalend zijn voor (later) schoolsucces. Dat is bijvoorbeeld te zien bij de interventies die ingezet worden met betrekking tot opbrengstgericht werken, het stimuleren van voorlezen in de thuissituatie, het inschatten van de leerpotentie van leerlingen en optimalisering van instructie bij woordenschat, mondelinge en schriftelijke taal.

We hebben bij alle interventies zowel aandacht voor leerlingen voor wie het Nederlands niet de eerste taal is, als voor kinderen van wie het taalaanbod schraal is vanwege het opleidingsniveau van hun ouders. In onze regio zien we de laatstgenoemde groep vaak onder de radar duiken van de leerkracht, dus we willen met extra nadruk ook voor deze groep leerlingen de onderwijskansen vergroten. Onderwijsachterstanden vormen namelijk niet alleen een Randstedelijk of grootstedelijk probleem, maar zijn ook in middelgrote steden in de provincies in Noord/Oost/Zuid-Nederland zichtbaar; dat onderstreept het belang van onze werkplaats.

Rollen in de werkplaats

Zoals bekend is de rol van de leerkracht een belangrijke sleutel in het verminderen van kansengelijkheid. Daar zetten wij dan ook op in bij de W-OAN. Leerkrachten zullen maximaal betrokken moeten zijn bij het inzetten van interventies en zelf moeten ervaren dat een bepaalde aanpak tot verbetering van het onderwijs leidt om te komen tot duurzame veranderingen. Daarom willen we met de werkplaats het onderzoekend vermogen van de leerkracht en van schoolteams versterken, omdat wij ervan overtuigd zijn dat dit leidt tot een verbetering van de onderwijskwaliteit op de scholen.

Het aangrijpingspunt in onze aanpak is daarom dat er binnen de schoolteams **ambassadeurs** zijn die aansluiten bij de W-OAN. Zij hebben een sparringpartner in de **onderzoeksondersteuners** die afkomstig zijn uit de onderzoeks- en ondersteuningsinstellingen en lerarenopleidingen in het consortium. Deze onderzoekers hebben een directe coachende en adviserende rol voor de ambassadeurs en de andere schoolteamleden die onderdeel uitmaken van het **teacher design thinking team (TDT-team)** van die school. Daarnaast treedt de **schoolleider** op als facilitator, die zorgt voor ruimte en draagvlak om het vraagstuk binnen het schoolteam aan te pakken.

In onze regio wordt al langer gewerkt met de aanpak van TDT. Onze ervaring is dat schoolteams zich bij deze aanpak eigenaar voelen van het proces dat moet leiden tot een kwaliteitsimpuls en dat de uitkomsten schoolbreed een plek krijgen en geborgd worden. Binnen de schoolbesturen en de scholen kan de TDT-aanpak in ieder geval op veel draagvlak rekenen.

De cyclus van Teacher Design Thinking

Het proces van TDT bestaat uit verschillende stappen.

- **Vraag verhelderen:** De ambassadeurs en andere leden van het TDT-team delen informatie over de problemen en vraagstukken die de school ervaart in het kader van de verwachtingen van de leerlingen, de betrokkenheid van de ouders en effectieve instructie in het lees- en taalonderwijs. Wanneer het probleem is verkend, formuleren ze samen met de onderzoeksondersteuner hun onderzoeksvraag.
- **Verkennen en verzamelen:** Het team gaat na welke interventies succesvol zouden kunnen zijn om de problemen van de school aan te pakken. Dat doen ze door samen bronnen te zoeken en te lezen (vaktijdschriften, wetenschappelijke publicaties), goede voorbeelden te zoeken en met elkaar en de onderzoeksondersteuner verder in gesprek te gaan over interventies die passen bij de vraag en kansrijk zijn.
- **Ontwerpen opstellen:** Er worden specifieke criteria/randvoorwaarden geformuleerd voor de interventie die een optimale implementatie in de context van de school mogelijk maken.
- **Ontwerpen, experimenteren en testen:** Bij het ontwerpen/aanpassen van de interventie worden de aanpak en de doelen vastgelegd, waarna de interventie wordt geïmplementeerd en de uitvoering ervan wordt gemonitord.
- **Evalueren en overdragen:** Aan het eind van de cyclus worden de resultaten van de interventie opgehaald en reflecteren alle deelnemers op de effectiviteit van de interventie. Ze doen suggesties voor verbetering en dragen kennis en ervaring over binnen het schoolteam. Er wordt nagedacht over een vervolgvraag; die kan erop gericht zijn om de interventie bij te stellen, verder te optimaliseren, of in andere klassen uit te voeren, maar het kan ook een nieuwe vraag zijn. Op die manier passen de werkzaamheden van het TDT-team steeds bij de actuele vraagstukken die binnen de school leven.

Wij ervaren dat TDT een veelbelovend proces is om interventies af te stemmen op de ecologische kenmerken en behoeften van de school. Op deze manier samenwerking tot stand brengen tussen onderzoekers en leerkrachten is succesvol gebleken in het slaan van bruggen tussen de praktijk van het basisonderwijs en wetenschappelijke kennis over effectief onderwijs.

Monitoren van effecten

Om vast te stellen of we onze doelen bereiken, monitoren en evalueren we op drie manieren:

1. We houden zicht op de leerlingresultaten via de Monitor Kansengelijkheid, die gegevens bevat uit de leerlingvolgsystemen van de deelnemende scholen.
2. Via een vragenlijst brengen we in kaart wat de werkplaats betekent voor de professionele ontwikkeling van schoolteams en individuele leraren op het vlak van onderzoekend vermogen en ervaren competentie om kansengelijkheid te creëren.
3. We evalueren wat de opbrengsten zijn van de interventies die geïmplementeerd worden, als onderdeel van de TDT-cyclus. De onderzoeksinstrumenten die daarbij worden gebruikt zijn contextspecifiek en afhankelijk van de aard van de interventie en degenen die erbij betrokken zijn. Deze monitoring en evaluatie wordt vanuit én met de onderwijspraktijk georganiseerd. We leggen daarnaast voor iedere interventie op een systematische wijze de doelen vast die we gezamenlijk voor ogen hebben. Daarvoor gebruiken we Goal Attainment Scaling. Dit is een kwalitatieve manier van monitoring op het niveau van de klas of de interventie.

In de loop van 2023 verspreiden we een afzonderlijke onderzoekspublicatie waarin we onze bevindingen op deze drie evaluatieniveaus zullen delen.

Professionaliseren en kennis delen

Onze output dient twee doelen: professionalisering en kennisdeling. In de TDT-teams worden praktische handreikingen ontwikkeld, zoals observatie-instrumenten en kwaliteitskaarten. Dergelijke producten dragen bij aan bewustwording bij leerkrachten en schoolteams van de wijze waarop ze kansengelijkheid kunnen vergroten en daarbij professionele ruimte te ervaren. Door de werkwijze in de TDT-teams krijgen leerkrachten theoretische verdieping in hun kennis en vergroten ze hun onderzoekend vermogen. We hebben daarmee gekozen voor de werkwijze van onderzoekend innoveren. Daarnaast hebben we gezien dat scholen in de werkplaats van elkaar kunnen leren. Kennisdelen verloopt *face to face*, tijdens halfjaarlijkse kennisdeelbijeenkomsten, en via verslaglegging van ervaringen en goede praktijken, zoals in dit boekje over de werkplaats.

Consortiumpartners

De samenstelling van ons consortium is voor alle partijen een logische. Tussen de verschillende partners lopen al vele samenwerkingsrelaties. De schoolbesturen **Delta Scholengroep**, **Flores Onderwijs** en **Conexus** werken al jaren samen met de HAN binnen het CLC Arnhem PO en in Nijmegen in verschillende netwerken. Ook geven **HAN Pabo** en **Radboud Universiteit, opleiding Pedagogische Wetenschappen en Onderwijswetenschappen** samen met deze scholenkoepels de opleiding van leerkrachten vorm via verschillende studieprogramma's.

Daarnaast zijn er nog vier andere kennisinstellingen bij de W-OAN betrokken. **Stichting PAS** heeft in Arnhem de gemeentelijke opdracht om expertise te delen en te bevorderen op het gebied van onderwijsachterstanden van kinderen van 0 tot 14 jaar en wordt bestuurd door de schoolbesturen in Arnhem. Het **Expertisecentrum Nederlands** doet sinds haar oprichting in 1996 praktijkgericht en beleidsgericht onderzoek ten behoeve van het taal- en leesonderwijs, voor en met scholen. Vanuit de Radboud Universiteit is ook de **opleiding Sociologie** aangesloten, evenals het **Kenniscentrum Kwaliteit van leren** van de HAN.

De werkplaats biedt ons de mogelijkheid onze samenwerkingsrelaties ook op het gebied van kansengelijkheid uit te bouwen. Dat doen we onder andere via het kernteamoverleg waarin alle consortiumpartners vertegenwoordigd zijn.

Door de jaren heen

We zijn gestart met elf voorloperscholen die voorgedragen werden door de drie scholenkoepels. Uit de intakeronde die we daarna met hen uitvoerden werd duidelijk dat bij deze scholen niet alleen de mogelijkheid bestond om deel te nemen, maar dat ook de energie, motivatie en bereidheid aanwezig was om direct bij de start van de werkplaats in het eerste jaar met een vraagstuk aan de slag te gaan. Bij deze scholen zijn in het eerste jaar de onderzoeks- en ontwikkelvragen opgehaald. Die praktijkvragen vormden de basis van een eerste TDT-cyclus op iedere school, zodat de interventies die ontwikkeld of geoptimaliseerd werden, passend waren bij de actuele handelingsverlegenheid of urgentie in het schoolteam. Omdat de onderwijspraktijk steeds weer nieuwe uitdagingen kent, is in de periode daarna regelmatig bekeken of de interventies uit die eerste cyclus bijstelling behoeften of dat er aan een nieuw vraagstuk gewerkt moest worden.

In het derde jaar zijn twee volgscholen aangesloten. Dat was wat later dan gepland, omdat de corona-maatregelen voor het onderwijs roet in het eten gooiden. Bij deze volgscholen hebben we gekeken of eerder opgedane kennis vanuit de elf voorloperscholen ingezet kon worden bij de vraagstukken. Door de vertraging die de werkplaatsen door corona hebben opgelopen kon een verlenging van een half jaar worden aangevraagd. Deze verlenging is toegekend waardoor de totale looptijd van de werkplaats 3,5 jaar is geworden.

Nu we bijna het einde van de looptijd van de werkplaatssubsidie hebben bereikt kunnen we constateren dat we een infrastructuur en werkwijze tot stand hebben gebracht waarmee we in onze regio de handen ineen kunnen slaan om kansengelijkheid in het primair onderwijs te bevorderen. Wij zijn trots op de samenwerking met betrokken consortiumpartners en op wat wij in gezamenlijkheid de afgelopen periode hebben weten te bereiken. Het bundelen van krachten en expertise in de regio versterkt en vergroot de kwaliteit van onderwijs. Wij willen ons inzetten voor continuering van deze samenwerking in welke vorm dan ook.

Wij hopen u met deze uitgave te inspireren!

Judith Stoep
Wetenschappelijk coördinator
Expertisecentrum Nederlands en
Radboud Universiteit

Annelies Wiggers
Projectleider
Stichting PAS en
CLC Arnhem PO

José Muijres
Procescoördinator
Stichting PAS

Elo Andringa

Marianne van den Hurk

Nathalie Mulders

Kindcentrum Aquamarijn in Nijmegen

Cyclisch werken aan effectiever onderwijs in begrijpend lezen

Hoe kunnen wij op een goede manier effectief begrijpend luister-/leesonderwijs verzorgen? Dat is de hoofdvraag van het onderzoek dat kindcentrum Aquamarijn als deelnemer van de Werkplaats Onderwijskansen Arnhem – Nijmegen (WOAN) uitvoert. Met een cyclische werkwijze worden stap voor stap verschillende aspecten van het onderwijs in begrijpend luisteren/lezen verbeterd. Leerkrachtonderzoeker Elo Andringa is de kartrekker van het WOAN-traject als ambassadeur. Marianne van den Hurk van de Radboud Universiteit is de onderzoeksondersteuner. Leerkrachtonderzoeker Elo Andringa is de kartrekker van het WOAN-traject als ambassadeur; Nathalie Mulders is de schoolleider.

Als je iets wilt verbeteren, moet je eerst weten hoe het ervoor staat, zo was de redenering van de werkgroep die het WOAN-onderzoek bij Aquamarijn uitvoert. Daarom is er allereerst een zogenoemde 'NU-meting' afgenomen bij het team, vertelt Elo. "De NU-meting was gericht op drie onderwerpen: de kennis van leerkrachten over begrijpend lezen, de praktijk in de klas, en de resultaten van het begrijpendleesonderwijs."

Ter ondersteuning van het onderzoeks- en verbetertraject hebben de scholen vanuit de WOAN

de methodiek Teacher Design Thinking (TDT) aangereikt gekregen.

Kennis!

Uit de NU-meting bleek dat er op alle drie de onderwerpen werk aan de winkel is, maar omdat kennis de basis is van effectief leesonderwijs, besloot de werkgroep zich als eerste te richten op kennisuitbreiding. "De uitkomsten van de NU-meting lieten onder andere zien dat wij onvoldoende kennis hebben over begrijpend lezen",

zegt Elo. “Er is ontzettend veel wetenschappelijke kennis beschikbaar over begrijpend lezen, dus we hoeven dat wiel echt niet zelf uit te vinden. Daarom hebben we een expert op het gebied van begrijpend lezen bij het onderzoek betrokken. Zij heeft een teamscholing verzorgd en heeft het team vervolgens de opdracht gegeven om de komende periode in de klas bewust te ‘moderen’, iets waarvan is aangetoond dat het heel belangrijk is voor het leesbegrip. Er zijn bij alle leerkrachten video-opnames gemaakt in de klas.”

Omdat begrijpend lezen een breed kennisgebied is, dat is verweven in veel onderdelen van het curriculum, heeft de werkgroep op basis van de NU-meting en de scholing subthema’s vastgesteld waar de komende tijd in ieder geval aandacht aan moet worden besteed, zoals ‘methodegebruik’, ‘woordenschat’ en ‘wereldoriëntatie’. Marianne: “Bij zo’n omvangrijk thema bestaat het risico dat je door de bomen het bos niet meer ziet of teveel tegelijk gaat aanpakken. Daarom is het belangrijk dat je het opknijpt in behapbare stukjes, die je één voor één gaat aanpakken.”

Ontwikkeling monitoren

Om de ontwikkeling te monitoren, heeft de werkgroep samen met Marianne een meetinstrument ontworpen. “We hebben een op de NU-meting gebaseerde scorelijst ontwikkeld waarop leerkrachten kunnen aangeven waar ze op dit moment staan in hun ontwikkeling”, vertelt Elo. “Daarnaast heeft de inhoudelijk expert met de leerkrachten individueel gereflecteerd op de video-opnames die in de klas zijn gemaakt.”

De scorelijst en de reflectiegesprekken maken zichtbaar waar leerkrachten in vergelijking met de NU-meting staan. Op basis van de resultaten heeft elke leerkracht leerpunten geformuleerd waar hij of zij de komende periode aan gaat werken in de klas. Zo doorlopen leerkrachten allemaal hun eigen ontwikkeltraject.

Teamontwikkeling

Daarnaast maken de leerkrachten als team een ontwikkeling door, vertelt Elo. “We hebben de uitkomsten van de individuele evaluaties verzameld en met ondersteuning van Marianne geanalyseerd en vertaald naar het teamniveau. Op basis daarvan hebben we besloten dat we ons in de komende periode gaan richten op het methodegebruik in het begrijpendleesonderwijs. Dat thema gaan we op dezelfde manier aanpakken: kennis vergaren, uitproberen en filmen in de klas, reflecteren en leerpunten formuleren. Zo doorlopen we zowel op individueel niveau als op teamniveau steeds dezelfde cyclus.”

En dat is belangrijk, weet Marianne. “Welk model je ook gebruikt, het is zinvol om zo’n verbeterproces systematisch te doorlopen. Het bevordert de kwaliteit van het proces en van de opbrengsten als iedereen weet welke stappen je neemt en wat deze stappen inhouden. Aan de andere kant is in dit proces ook duidelijk geworden dat flexibiliteit belangrijk is. Een proces verloopt nu eenmaal niet altijd precies zoals het op papier is beschreven. Zo is het soms bijvoorbeeld nodig om te vertragen of om een stap terug te doen.”

Borgen

Met het oog op de borging van de ontwikkeling, verzamelt Elo aan het eind van een cyclus alle informatie en data. Deze worden bewaard op een plek die voor iedereen bekend en gemakkelijk toegankelijk is, vertelt hij. “Dat is belangrijk, want het mag niet zo zijn dat het proces stagneert als er leerkrachten of werkgroepleden van baan veranderen. Om die reden hebben we het WOAN-traject ook een plek gegeven in het inductieprogramma van nieuwe leerkrachten.”

Loes Klein Iking

Kyle van den Langenberg

Sonja Bruggeman

Kindcentrum De Werf in Arnhem

“Het onderzoeksproces is minstens zo belangrijk als het resultaat”

Kindcentrum De Werf in Arnhem doet als lid van de Werkplaats Onderwijskansen Arnhem Nijmegen (WOAN) onderzoek naar begrijpend lezen. Het onderzoek is nog gaande, maar het onderzoeksteam heeft er al veel van geleerd. Bijvoorbeeld dat je de onderzoeksvraag moet veranderen als blijkt dat de bijbehorende interventie onvoldoende opbrengt. WOAN-ambassadeur Loes Klein Iking, onderzoeksondersteuner Kyle van den Langenberg (Hogeschool Arnhem Nijmegen) en directeur Sonja Bruggeman vertellen over de bevindingen.

Zelf onderzoek doen is op De Werf een vanzelfsprekende manier om te werken aan de kwaliteit van het onderwijs. Al jaren voeren alle leerkrachten van het kindcentrum in leerteams actieonderzoek uit. Het lag dan ook voor de hand dat het kindcentrum zich in 2019 aansloot bij de Werkplaats Onderwijskansen Arnhem Nijmegen (WOAN). Omdat de scores op leesbegrip al jarenlang achterblijven en tot nu toe ingezette interventies onvoldoende resultaat hebben opgeleverd, richt het WOAN-leerteam zich op het onderwijs in begrijpend lezen. Alle WOAN-scholen voeren hun onderzoek uit volgens de Teacher Design Thinking methodiek (TDT).

Weerbarstig

De TDT-stappen lijken elkaar logisch en vloeiend op te volgen, maar de praktijk is weerbarstiger, zo heeft het WOAN-leerteam ervaren. “Wij hebben in twee jaar tijd aan verschillende onderzoeksvragen en interventies gewerkt, omdat tot tweemaal toe uit de literatuur bleek dat we op de verkeerde weg zaten”, vertelt Loes (WOAN-ambassadeur). “Inmiddels zijn we bezig met de ontwikkeling van een interventie om een antwoord te vinden op onze derde onderzoeksvraag.”

Dat dit zo’n lastig proces is geweest, heeft volgens Loes vooral te maken met de complexiteit

van begrijpend lezen. “Doordat er zoveel aspecten en skills bepalend zijn voor het leesbegrip, was het een hele puzzel om erachter te komen waar de interventie zich nu eigenlijk op moet richten.”

Aanvankelijk richtte het leerteam het onderzoek op leesstrategieën: hoe kunnen we kinderen strategieën aanleren die ze zelfstandig kunnen inzetten? “De effecten van de interventie die we hebben ontwikkeld - lessen waarin leerlingen leesstrategieën leren gebruiken – waren onvoldoende”, vertelt Loes. “Daarom zijn we weer de literatuur ingedoken. We kwamen er onder meer achter dat leesstrategieën niet effectief zijn als de kinderen voorkennis missen.”

Wereldoriëntatie

De tweede onderzoeksvraag en bijbehorende interventie richtte zich dan ook op het activeren van voorkennis voorafgaand aan het lezen, door bijvoorbeeld mindmappen en woordwebben te maken. Weer bleken de effecten hiervan onvoldoende en het leerteam verdiepte zich nogmaals in literatuur over begrijpend lezen. Ze ontdekten dat algemene kennis en woordenschat van cruciaal belang zijn voor leesbegrip en dat wereldoriëntatie een belangrijke bijdrage levert aan de ontwikkeling van deze twee skills. Het leidde tot de volgende onderzoeksvraag: *In welke mate wordt de woordenschat van leerlingen van groep 7 en 8 vergroot wanneer stellingen worden gekoppeld aan wereldoriëntatielessen?*

“We besloten op basis van deze nieuwe kennis om als interventie de stellingen van het taalonderwijs te koppelen aan wereldoriëntatie”, vertelt Loes. “We werken momenteel aan de ontwikkeling van vier lessen waarin het thema ‘Vikingen’ uit de wereldoriëntatiemethode wordt gekop-

peld aan stellingen. Als nulmeting hebben we in twee groepen 8 een zelfgemaakte woordenschattoets afgenomen, die we na afloop van de interventie weer gaan afnemen.”

Verwachtingsschaal

Om de uitkomsten van de toetsen te analyseren, maakt het leerteam gebruik van Goal Attainment Scaling (GAS), een methode die Kyle (onderzoeksondersteuner) heeft aangereikt. “Kern daarvan is dat je een ‘verwachtingsschaal’ opstelt”, vertelt hij. “We hebben vooraf de verwachte uitkomst van de interventie geformuleerd en gaan achteraf vaststellen of de leerlingen boven of onder het verwachte niveau hebben gescoord. Deze vorm van evalueren stimuleert je om na te denken over waar je nu eigenlijk naartoe werkt. Doordat de resultaten van de nulmeting in de twee groepen 8 behoorlijk verschilden, zijn ook de geformuleerde verwachtingen niet hetzelfde. De verwachting is immers gebaseerd op de resultaten van de nulmeting.”

Leerzame exercitie

Hoewel het niet eenvoudig was om tot de juiste onderzoeksvraag te komen, was die zoektocht voor het WOAN-leerteam een leerzame exercitie. Sonja (directeur) benadrukt dat het proces van samen onderzoek doen minstens zo belangrijk is als de uitkomst van het onderzoek. “Het is van belang dat een leerteam zich niet alleen focust op het resultaat van het onderzoek, maar ook op het proces van met elkaar opdenken, kennis en ervaringen delen, data verzamelen en theorie lezen en delen. Leerkrachten maken zo gebruik van elkaars kennis en expertise, leren van elkaar en maken het zich eigen om goed onderbouwd onderwijs te geven. Dat alles komt de kwaliteit van het onderwijs ten goede.”

Het Mozaïek in Arnhem

Kennis van de wereld én taal verwerven

Het was al langer een zorg van het team van basisschool Het Mozaïek: doordat veel leerlingen van huis uit minder kennis van de wereld meekrijgen, blijven ook hun woordenschat en begripd leesvaardigheid achter. De deelname van de school aan de Werkplaats Onderwijskansen Arnhem – Nijmegen (WOAN) biedt kansen om dit probleem aan te pakken. Het onderzoeksteam - ‘de wereldverbeteraars’ genoemd – bestond in 2021 uit dit collectief: Alois Ruitenbeek (onderwijsontwikkelaar), Candas Degen (intern begeleider), Silke Bodd (leerkracht groep 8) en Petra Laport (leerkracht groep 5); in 2022 zijn Kirsten Smeets en Lise van den Hout aangesloten. De groep wordt ondersteund door onderzoeker Judith Stoep (Expertisecentrum Nederlands).

Ter ondersteuning van de onderzoeken hebben de scholen vanuit de WOAN de methodiek Teacher Design Thinking aangereikt gekregen.

Thematisch onderwijs

Vanaf de start van het WOAN-traject was duidelijk dat de wereldverbeteraars iets wilden ontwikkelen om het onderwijs in wereldoriëntatie te versterken en zo de kennis van de wereld van de kinderen uit te breiden, temeer daar dit effec-

ten heeft op woordenschat en begripd lezen. Maar hoe gaan we dit doen? De onderzoeksgroep besloot thematisch onderwijs te gaan ontwikkelen waarin wereldoriëntatie en taal zijn geïntegreerd. “We zijn aan de slag gegaan met de ontwikkeling van onderwijs, waarbij leerlingen kennis van de wereld verwerven en in diezelfde context ook hun woordenschat en begripd leesvaardigheid ontwikkelen”, vertelt Silke. “Inzet is dat onze leerlingen straks schoolbreed elke middag thematisch onderwijs krijgen.”

Kennisbasis opbouwen

Dat de schoolleiding zeer enthousiast is over het plan blijkt onder meer uit het feit dat de wereldverbeteraars één dag per week zijn uitgeroosterd om deze ambitie te realiseren. Allereerst was het zaak om kennis op te doen over thematisch onderwijs en de relatie tussen wereldoriëntatie, woordenschat en begrijpend lezen, vertelt Alois. “Ik heb over deze onderwerpen artikelen bij elkaar gezocht en gebundeld, we hebben allerlei bestaande methodes en materialen bekeken, en we hebben de Alan Turingschool bezocht die ervaring heeft met thematisch werken. Zo hebben we een gezamenlijke kennisbasis opgebouwd op basis waarvan we aan de slag zijn gegaan met het ontwerpen en uitproberen van een aanpak, in eerste instantie voor groep 7 en 8.”

Belangrijkste bron voor de keuze van de thema's waren de SLO-leerlijnen voor de zaakvakken. De wereldverbeteraars hebben de thema's vervolgens inhoudelijk uitgewerkt door per thema vast te stellen welke onderwerpen in de verschillende leerjaren aan de orde moeten komen. Candas: “We hebben daarbij gebruikgemaakt van de principes van het zogenoemde ‘spiraalcurriculum’ van Jerome Bruner. Dat houdt in dat elk onderwerp over de leerjaren heen herhaaldelijk en in een opklimmende moeilijkheidsgraad aan de orde komt. Zeker voor onze doelgroep is herhaling namelijk heel belangrijk.”

Themaperiodes

De wereldverbeteraars werken elk thema uit in een programma dat bestaat uit instructies en verwerkingsactiviteiten. De instructies kun je zien als een soort interactieve colleges; er wordt niet alleen geluisterd. Hierbij wordt kennis van de wereld aangeboden. Die kennis vormt dan weer de basis van de verwerkingsactiviteit. Dat kan het lezen van een tekst zijn, maar ook iets schrijven of een taaldenkgesprek voeren. In de loop van een themaperiode van zes weken sluiten de lessen op

elkaar aan en bouwt nieuwe kennis steeds voort op eerder aangeboden kennis. Zó kun je steeds meer en complexere kennis onderwijzen.

Gestructureerd evalueren

De wereldverbeteraars zijn verrast door de reacties van de leerlingen, vertelt Petra. “De kinderen zijn ontzettend enthousiast en nieuwsgierig, kunnen veel vertellen over de behandelde onderwerpen. Het motiveert ons om volgend jaar meer thema's op deze manier uit te werken.”

Het enthousiasme van de leerlingen is mooi, maar het is natuurlijk belangrijk om de opbrengsten ook in kaart te brengen met een gestructureerde evaluatie. “Dat staat komend schooljaar op de agenda”, vertelt Judith. “Een van mijn studenten heeft het afgelopen jaar twee evaluatievormen onderzocht die we daarvoor mogelijk kunnen gebruiken. Bij de eerste vertelt de leerling aan de hand van een vertelplaat over het thema, en bij de andere evaluatievorm maken leerlingen aan het begin en aan het eind van de themaperiode een mindmap over het onderwerp. Binnenkort gaan de wereldverbeteraars daarmee verder. De evaluatievorm hangt namelijk onder meer af van de leerstof, dus je zult altijd een mix van evaluatievormen moeten hanteren.”

Het team

Omdat het de bedoeling is dat alle leerkrachten straks 's middags thematisch onderwijs gaan geven, is het essentieel dat het hele team zich de ontwikkelde aanpak eigen maakt. “De wereldverbeteraars hebben het team op de hoogte gehouden door gedurende het proces presentaties te geven en filmpjes te laten zien over de aanpak”, vertelt Judith. “Ook is er een studiedag aan gewijd. Maar er is meer nodig om leerkrachten hiervoor goed toe te rusten. Naast de verdere uitwerking van thema's, is de overdracht aan het team het komende schooljaar dan ook een belangrijk aandachtspunt.”

Monique Goosens

Elodie Hunting

José Muijres

Tijd nemen voor de eerste onderzoeksfase

De Paulusschool in Arnhem sloot zich vorig schooljaar (2021-2022) als volgschool aan bij de Werkplaats Onderwijskansen Arnhem – Nijmegen (WOAN). Hoewel het onderzoek zich nog in de beginfase bevindt, zijn er al mooie en leerzame stappen gemaakt, blijkt uit een gesprek met intern begeleider Monique Goosens en José Muijres van Stichting PAS, respectievelijk de ambassadeur en de onderzoeksondersteuner van het WOAN-onderzoek van de Paulusschool.

Monique vormt samen met collega Elodie Hunting de 'trekkersgroep' van het WOAN-onderzoek. Naast José, worden zij ondersteund door een taalexpert van het Expertisecentrum Nederlands. Het onderzoek van de Paulusschool is namelijk gericht op begrijpend lezen en woordenschat. "Wij lopen er tegenaan dat er teveel kinderen zijn die teksten niet goed begrijpen," vertelt Monique. "We willen dat dit onderzoek ons zal helpen om het leesbegrip van de kinderen te verbeteren."

Ter ondersteuning van de onderzoeken hebben de scholen vanuit de WOAN de methodiek Teacher Design Thinking aangereikt gekregen.

Bewustwording

Om het brede doel 'verbeteren van het leesbegrip' te vertalen in een onderzoekbare vraag, heeft de trekkersgroep literatuur bestudeerd en gesprekken gevoerd met de onderzoeksondersteuners. "We besloten het onderzoek te beperken tot groep 5 tot en met 8", vertelt Monique. "En omdat we op onze school ook bezig waren met de implementatie van *Blink*, een geïntegreerde methode voor technisch en begrijpend lezen, leek het ons zinvol om het onderzoek daaraan te koppelen. We formuleerden de volgende onderzoeksvraag: *Wat hebben onze kinderen nodig om de teksten van Blink te begrijpen?* Maar toen we dit aan de collega's voorlegden, pleitte het

team ervoor om de link met Blink los te laten. Ze vonden dat te vroeg, omdat ze zich de nieuwe leesmethode nog niet helemaal hebben eigengemaakt. Daarom hebben we de onderzoeksvraag aangepast: *Wat hebben onze kinderen nodig om teksten te begrijpen?*

Dit is tekenend voor de aanpak van de trekkersgroep op de Paulusschool, vindt José. “Doordat het team van het begin af aan is meegenomen in belangrijke keuzes, is er bewustwording en betrokkenheid bij het onderzoek ontstaan. Dat is een belangrijke opbrengst van de eerste fase van het onderzoek, omdat daarmee de kans groter is dat het daadwerkelijk tot verbeteringen zal leiden.”

Nulmeting

Omdat woordenschat zeer bepalend is voor het tekstbegrip, besloot de trekkersgroep om het onderzoek daarop te richten. “We hebben eerst in kaart gebracht hoe het op dit moment is gesteld met het woordenschatonderwijs op onze school”, vertelt Monique. “Alle leerkrachten van groep 5 t/m 8 hebben daartoe een vragenlijst ingevuld. Daaruit bleek dat leerkrachten wel aandacht besteden aan woordenschat, maar dat ze dat, gezien de leerlingpopulatie van de school, niet consequent en vaak genoeg doen. In een teambijeenkomst hebben we deze uitkomsten gepresenteerd én hebben we aandacht besteed aan de nieuwste inzichten op het gebied van woordenschatonderwijs.”

Niet meteen *doen*

De komende periode gaat het trekkersteam observeren in de klassen. “Omdat we zeker willen weten dat we straks de juiste interventies gaan uitvoeren, willen we nog preciezer in kaart brengen hoe leerkrachten hun leerlingen nu helpen om teksten goed te begrijpen”, zegt Monique. “Het is heel fijn dat we hiervoor de tijd kunnen nemen. We zijn in het onderwijs vaak geneigd om al heel snel iets te gaan *doen*, maar vaak blijkt dan gaandeweg dat het toch niet de goede dingen zijn. We hopen dat te voorkomen door de beginsituatie eerst heel goed in kaart te brengen. Op basis daarvan, én op basis van wat we weten uit de literatuur, gaan we vervolgens bekijken hoe we ons woordenschatonderwijs duurzaam kunnen verbeteren. Dan is de kans groter dat je de goede dingen gaat doen.”

Toespitsen

Als de ervaringen op de Paulusschool iets duidelijk maken, dan is het wel dat het de moeite waard is om veel tijd te nemen voor de eerste stappen van de Teacher Design Thinking cyclus: de onderzoeksvraag en literatuur. José: “Het is mooi om te zien dat het brede onderzoeksthema daardoor steeds meer wordt toegespitst en dat het steeds duidelijker wordt waar je het onderzoek op wilt richten. Literatuur is daarbij belangrijk, maar het is best ingewikkeld om het team ook daarin goed mee te nemen. Door de grote werkdruk hebben leerkrachten niet altijd de tijd om zich in grote hoeveelheden literatuur te verdiepen. Ik vind dat de trekkersgroep daar een goede balans in heeft gevonden door af en toe een artikel uit te delen en te zorgen voor aansprekende presentaties in de teambijeenkomsten.”

Renate Lindeman

Marianne van den Hurk

Suzan van Diemen

Michel Kuenen

Johannesschool in Arnhem

Op zoek naar een effectief ‘Johannes-instructiemodel’

De Johannesschool in Arnhem onderzoekt als deelnemer van de Werkplaats Onderwijskansen Arnhem – Nijmegen (WOAN) hoe leerkrachten hun instructie kunnen verbeteren. Inzet is dat leerlingen tot betere leeropbrengsten komen. Renate Lindeman is ambassadeur en kartrekker van de werkgroep ‘Effectieve instructie’ die dit onderzoek aanstuurt, Suzan van Diemen is de locatieleider van deze school, Michel Kuenen de directeur en Marianne van den Hurk, onderzoeksondersteuner van de Radboud Universiteit, staat de werkgroep terzijde bij de onderzoeksactiviteiten.

Als leidraad voor de onderzoeken hebben de scholen vanuit de WOAN de methodiek Teacher Design Thinking aangereikt gekregen.

Verbetercultuur

Het WOAN-onderzoek past naadloos in de verbetercultuur van de school, waar het team gewend is om systematisch te werken aan onderwijsverbetering. Elk jaar kiest de school drie thema’s die in een verbeterproject worden aangepakt. Het WOAN-onderzoek naar effectieve instructie is één van deze projecten. “We hebben voor dit thema gekozen vanuit de wetenschap dat de leeropbrengsten van kinderen in sterke

mate worden bepaald door de instructie van de leerkracht” zegt Renate, die de ambassadeur is van het WOAN-onderzoek. “Omdat wij verbeterprojecten altijd aanpakken volgens de methodiek van LeerKRACHT, zetten we die aanpak ook in bij dit onderzoek.”

EDI als uitgangspunt

Op basis van literatuurstudie en een vragenlijst voor leerkrachten (wat verstaan zij onder effectieve instructie?) is ervoor gekozen om het model van Effectieve Directe Instructie (EDI-model) als uitgangspunt te nemen voor het verbetertraject. “Dat model is bewezen effectief”, zegt Ma-

riane. “De werkgroep gaat onderzoeken welke elementen van het EDI-model bruikbaar en effectief zijn voor deze school en deze kinderen. Het model wordt dus niet ‘blind’ overgenomen en geïmplementeerd. Inzet is om te komen tot een effectief ‘Johannes-instructiemodel’.”

Om in kaart te brengen in hoeverre leerkrachten al volgens de ‘EDI-stappen’ werken, heeft een student van de Radboud Universiteit observaties uitgevoerd en video-opnames gemaakt in de klassen. Uit de analyse van de observaties bleek dat leerkrachten heel wat elementen van het EDI-model al goed beheersen, maar dat vooral verbetering nodig is wat betreft ‘doelgerichtheid’ en ‘controle van het begrip’, twee onderdelen van het EDI-model.

Bordsessies

Zoals gezegd wordt de LeerKRACHT-methodiek ingezet bij het werken aan de verbetering van de instructie. “Dat betekent dat we elke periode aan een subdoel werken”, vertelt Renate. “Deze subdoelen zijn altijd leerlinggericht en SMART geformuleerd. Op dit moment hebben we het eerste subdoel bijna afgerond: ‘80% van de kinderen kan zich aan het eind van deze periode aan de gemaakte afspraken houden tijdens de instructie’. We hebben acties van de leerkracht aan dat doel verbonden waar iedereen aan werkt. In zogenoemde ‘bordsessies’ met het team wisselen we uit hoe het gaat, en daarnaast voeren we klassenconsultaties bij elkaar uit om van elkaar te leren.”

In de personeelskamer hangt het ‘verbeterbord’ van het WOAN-onderzoek. Daarop staan de doelen van het project en is de voortgang van het

verbeterproces zichtbaar in de vorm van data, verbeterpunten (to do’s) en opbrengsten/successen (tada’s). “Alleen zo’n bord ophangen is niet voldoende”, stelt Suzan. “Je moet er ook regelmatig expliciet aandacht aan besteden door de voortgang te bespreken en opbrengsten en successen te benoemen. Zo houden we het onderzoek levend en blijft het team gemotiveerd en betrokken bij het doel.”

Klassenconsultaties

Als gevolg van de coronapandemie verloopt het onderzoeksproces letterlijk met horten en stoten, maar het proces gaat wél door. “We werken met deze aanpak in kleine stapjes naar het doel toe”, zegt Suzan. “Dat werkt prettig, omdat het proces daarmee concreet en behaarder is. Elk klein stapje is een stapje vooruit. De klassenconsultaties - bij elkaar kijken - is in dit proces heel belangrijk, niet alleen omdat het leerzaam en motiverend is, maar ook omdat het werkt als een tussentijdse evaluatie: zijn we op de goede weg? Moeten we misschien een stap terug doen of iets aanpassen?”

Vaak horen we van scholen dat tijd- en personeelsgebrek belemmeringen zijn om (regelmatig) bij elkaar in de klas te gaan kijken, maar op de Johanneschool is dat geenszins het geval. “Als je het goed aanpakt, hoeft dat helemaal niet zoveel tijd te kosten”, stelt Suzan. “Dat wil zeggen dat je *doelgericht* observeert aan de hand van één concrete kijkvraag die voor beide leerkrachten duidelijk is. Vaak is een kwartier observeren dan al genoeg. Ook de nabespreking - op dezelfde dag - hoeft dan niet veel tijd te kosten. En de leerwinst is enorm!”

Basisschool Kunstrijk in Arnhem

Onderzoek leidt tot effectiever woordenschatonderwijs

Als lid van de Werkplaats Onderwijskansen Arnhem – Nijmegen (WOAN) voerde basisschool Kunstrijk in Arnhem een onderzoek uit met het doel de woordenschat van leerlingen te verbeteren. Met succes, zo blijkt uit de eerste ervaringen in groep 6. Een vervolgonderzoek staat inmiddels in de steigers, vertellen Moniek van Drenth, de kartrekker van het onderzoeksteam, directeur Monique van der Meijde en Kyle van den Langenberg die dit team vanuit de Hogeschool Arnhem Nijmegen begeleidt.

De lage Cito-scores op woordenschat en begrijpend lezen waren voor Kunstrijk een belangrijke reden om zich in 2019 aan te sluiten bij de op kansengelijkheid gerichte Werkplaats Onderwijskansen Arnhem – Nijmegen. Wat kunnen wij veranderen om de resultaten op woordenschat en begrijpend lezen te verbeteren? Met deze startvraag ging het onderzoeksteam aan de slag.

Vraag toespitsen

Zoals alle WOAN-scholen, werkt het onderzoeksteam – drie leerkrachten, de schooldirecteur, Moniek en Kyle – volgens de vijf stappen van de Teacher Design Thinking methodiek. “Je moet

eerst een goede, onderzoekbare onderzoeksvraag formuleren”, vertelt Moniek. “Dat klinkt gemakkelijker dan het is. Zo was onze onderzoeksvraag, die zich richtte op ons onderwijs in woordenschat en begrijpend lezen, aanvankelijk veel te breed. Met ondersteuning van de onderzoeksondersteuner hebben we onze onderzoeksvraag steeds kleiner gemaakt en uiteindelijk toegespitst op het woordenschatonderwijs in groep 6.”

Het onderzoeksteam formuleerde de volgende onderzoeksvraag: *Hoe kan woordenschatonderwijs gekoppeld aan wereldoriëntatiethema's ingezet worden om de woordenschat van leerlingen van groep 6 te verbeteren?*

“Het is heel belangrijk dat je veel aandacht besteedt aan de onderzoeksvraag”, benadrukt Kyle. “Want als je onderzoeksvraag goed is, kun je heel gericht aan de slag gaan, om te beginnen met het verzamelen en lezen van literatuur.”

Veel tijd

Het literatuuronderzoek hielp het onderzoeksteam niet alleen om de onderzoeksvraag te verbeteren, maar ook om een interventie te ontwikkelen die de effectiviteit van het woordenschatonderwijs moet vergroten: een lesplan voor groep 6 over het wereldoriëntatiethema ‘natuur’. Door dit thema, dat normaalgesproken ook aan de orde komt bij wereldoriëntatie, te verlenen (in tijd), te verbreden en te verdiepen, komen er herhaaldelijk veel nieuwe (thema)woorden aan bod in een betekenisvolle context. Om te kunnen vaststellen of deze thematische aanpak een positief effect heeft op de woordenschat, is er eerst een nulmeting afgenomen. Vervolgens is de interventie gedurende een half jaar ingezet in groep 6 en zijn er in die periode drie woordenschattoetsen afgenomen.

“Omdat er geen ‘kant-en-klare’ lessen en toetsen voorhanden waren, hebben we zowel de interventie als de toetsen zelf ontworpen”, vertelt Moniek. “Dat heeft ons heel veel tijd gekost. Maar het was ook leerzaam, omdat we daarbij van alles tegenkwamen. We konden het materiaal op deze manier bovendien heel precies toesnijden op wat we wilden bereiken en meten. Ook werd de interventie zo echt iets van onszelf.”

Balans vinden

Uit de nulmeting en de toetsen bleek dat de interventie werkt: de leerlingen geven woorden een rijkere inhoud en onthouden de woorden langer. Een mooie uitkomst is bovendien dat

met name de leerlingen die voorheen het laagst scoorden op woordenschat, van de aanpak blijken te profiteren.

Na een corona-onderbreking van een aantal maanden, organiseerde de werkgroep een studiemiddag over de uitkomsten van het onderzoek. “Dit werkte inspirerend en enthousiasmerend” vertelt Moniek. “Leerkrachten voelen de urgentie en willen graag met de nieuwe aanpak aan de slag gaan. Dat zijn we nu met het hele team aan het voorbereiden. Het is heel belangrijk geweest dat we het team van het begin af aan hebben meegenomen in het proces. Er waren zelfs leerkrachten die ongeduldig werden en al eerder met de nieuwe aanpak wilden starten. Ze waren een beetje klaar met al die artikelen en theorieën.”

Volgens Kyle is dat een aandachtspunt: “Je moet voorkomen dat de fase van onderzoeken en uitproberen te lang duurt, omdat je dan het risico loopt dat mensen afhaken. Ze willen aan de slag! Het is de kunst om de balans te vinden tussen enerzijds de vaart erin houden en anderzijds de tijd nemen om het onderzoek goed en verantwoord uit te voeren.”

Vervolgonderzoek

Terwijl de implementatie van de nieuwe aanpak wordt voorbereid, is de onderzoeksgroep bezig met een nieuwe onderzoeksvraag. In de literatuur kwam ‘leesmotivatie’ naar voren als belangrijke factor bij woordenschatontwikkeling en leesbegrip. “Dat riep de vraag op of de thematische aanpak leidt tot een grotere leesmotivatie en vervolgens tot beter leesbegrip”, vertelt Kyle. “We zijn als onderzoeksgroep nu bezig om die vraag uit te werken tot een goede, onderzoekbare nieuwe onderzoeksvraag voor een vervolgonderzoek.”

Basisschool De Ommelander in Arnhem

Hoe kunnen we de thuisbetrokkenheid versterken?

Annelies Tamboer

Nicole Swart

Irma Peters

Als deelnemer van de Werkplaats Onderwijskansen Arnhem – Nijmegen (WOAN) koos basisschool De Ommelander in Arnhem voor het thema ‘ouderbetrokkenheid’, een begrip dat al gauw werd vervangen door ‘thuisbetrokkenheid’. De thuisbetrokkenheid van ouders bij de leesontwikkeling versterken; dat is wat het onderzoeksteam wil bewerkstelligen. Annelies Tamboer, leerkracht en kartrekker van het onderzoek, directeur van de school Irma Peters, en onderzoeksondersteuner Nicole Swart van het Expertisecentrum Nederlands vertellen over de ervaringen en opbrengsten tot nu toe.

Basisschool De Ommelander heeft een gevarieerde leerlingenpopulatie. Hoe kunnen we alle ouders betrekken bij de ontwikkeling van hun eigen kind? Dat was de startvraag waarmee het onderzoeksteam met het WOAN-onderzoek begon.

Ter ondersteuning van de onderzoeken hebben de scholen vanuit de WOAN de methodiek Teacher Design Thinking aangereikt gekregen.

Educatieve partners

Om tot een goede onderzoeksvraag te komen, is het zogenoemde ‘Teacher Design Thinking team’ (TDT-team) eerst gaan lezen. Op basis daarvan constateerde de groep al snel dat ze het onderzoek wilde richten op de versterking van de *thuisbetrokkenheid*, vertelt Annelies. “Dat wil zeggen dat school en ouders als educatieve partners samenwerken om de schoolse ontwikkeling van het kind te ondersteunen. Ook ontdekten we dat je ouders verschillend moet benaderen als je kansengelijkheid wilt bevorderen. Dat is een belangrijk inzicht, omdat we als

leerkrachten juist geneigd zijn om ouders *gelijk* te willen behandelen. Dat leidt echter tot ongelijke kansen, zo bleek uit de literatuur. Voor het onderzoek hebben we onze ouderpopulatie op basis van dit inzicht verdeeld in vier clusters: de standaardgroep/aanpak, anderstalige ouders, Chinese ouders, en ouders met een moeizame betrokkenheid.”

Omdat de school in toenemende mate te maken heeft met anderstalige kinderen en ouders, besloot het TDT-team om het onderzoek te richten op de leesontwikkeling, te beginnen in groep 1 tot en met 4. Uiteindelijk werd de volgende onderzoeksvraag geformuleerd: *Wat kunnen wij als leerkrachten doen om de thuisbetrokkenheid bij de leesontwikkeling in de onderbouw te vergroten?*

Stil staan

Om in kaart te brengen wat leerkrachten al weten en doen als het gaat om thuisbetrokkenheid, is er bij alle leerkrachten een vragenlijst afgenomen. “Hieruit bleek dat leerkrachten het gevoel hebben dat ze onvoldoende kennis hebben over thuisbetrokkenheid”, vertelt Irma. “Maar het mooie was dat de vragenlijst en de studiedag die we daarover hebben georganiseerd, in het team bewustwording en urgentiebesef op gang hebben gebracht. Iedereen beseft: we moeten meer doen om ouders bij de schoolse ontwikkeling van hun kind te betrekken.”

“De vragenlijst was een nulmeting, maar heeft dus ook gewerkt als interventie”, voegt Nicole toe. “Die eerste stappen - literatuurstudie, de nulmeting en de studiedag - zijn sowieso heel belangrijk geweest. In het algemeen zijn leerkrachten behoorlijk handelingsgericht ingesteld, maar dit proces heeft laten zien dat het heel zinvol is om, vóórdat je gaat handelen, eerst een tijdje stil te staan, te lezen en met elkaar in gesprek te gaan.”

Leestas

Het TDT-team ontwierp de volgende interventie: nadat de leerkrachten van groep 1 tot 4 de ouders van hun leerlingen aan de hand van de genoemde vier clusters in kaart hadden gebracht, kreeg ieder kind een aantrekkelijk vormgegeven ‘leestas’ mee naar huis met een boek dat volgens de leerkracht goed past de betreffende leerling/ouders. De ouders kregen instructie op maat. “Ze kregen een brief in de eigen taal en een filmpje met uitleg via Social Schools”, vertelt Annelies. “Sommige ouders werden uitgenodigd voor een persoonlijke uitleg, en sommige ouders kregen een boek met een QR-code waarmee ze het boek in de thuistaal kunnen laten voorlezen. Na een week hebben alle kinderen in de klas aan de hand van een opdracht iets verteld over hun eigen boek.”

Meetbaar

Hoewel de effecten van de interventie nog niet zijn gemeten, zien leerkrachten dat heel wat ouders nu vaker in de klas komen en makkelijker contact zoeken. “De leerkrachten hebben alle reacties en feedback van ouders en leerlingen genoteerd”, vertelt Annelies, “en de eerste indruk is dat er thuis actief is voorgelezen en dat kinderen en ouders enthousiast zijn. We gaan de interventie nog een keer uitvoeren en zullen in samenspraak met Nicole bekijken hoe we de opbrengsten het beste meetbaar kunnen maken.”

“Omdat we nog niet wisten wat we terug zouden zien, was het moeilijk om dat van tevoren te doen”, voegt Nicole toe. “Nu we daar een beter beeld van hebben, kunnen we zaken gaan vergelijken met de nulmeting. Maar het zal wél een uitdaging zijn om de effecten van de interventie goed meetbaar te maken.”

Pastoor van Arsschool in Arnhem

Onderzoek naar hoge verwachtingen leidt tot bewustwording

Hoge verwachtingen. Dat thema staat centraal in het onderzoek dat de Pastoor van Arsschool uitvoert als deelnemer van de Werkplaats Onderwijskansen Arnhem – Nijmegen (WOAN). Ligt aanvankelijk de focus op de relatie tussen leerkrachtverwachtingen en het werken in niveaugroepen, gaandeweg verschuift het accent van het onderzoek naar bewustwording van de leerkracht en de interactie met de leerling. Ronny ten Brinke (directeur), Marloes Berendsen (ambassadeur van de onderzoeksgroep) en Marijke van Vijfeijken (onderzoeksondersteuner Hogeschool Arnhem Nijmegen) vertellen over de bevindingen.

Ter ondersteuning van de onderzoeken hebben de scholen vanuit de WOAN de methodiek Teacher Design Thinking (TDT) aangereikt gekregen.

Het onderzoeksteam van de Pastoor van Arsschool heeft ervaren dat het niet altijd mogelijk en zinvol is om de TDT-stappen chronologisch te doorlopen. Volgens onderzoeksondersteuner Marijke van Vijfeijken heeft dat vooral te maken met het onderzoeksthema.

Dynamisch proces

“Het is lastig om in ons onderzoek onderscheid te maken tussen onderzoek en interventies, omdat die twee functies bij een thema zoals leerkrachtverwachtingen vaak samengaan”, zegt Marijke. “Onderzoekende activiteiten die we hebben uitgevoerd - interviews afnemen, observeren in de klas - zijn tevens interventies, doordat de evaluatie, het gesprek erover, bij leerkrachten nieuwe kennis of bewustwording teweeg brengt. Daar komt bij dat het lastig is om leerkrachtverwachtingen te meten. Als het gaat om bijvoor-

beeld lees- of rekenprestaties, dan voer je een nulmeting uit die je, na een interventie, nog eens afneemt om te meten wat de effecten van de interventie zijn. Maar leerkrachtverwachtingen zijn niet zo gemakkelijk te meten. Het onderzoek is een dynamisch proces waarbij we de stappen van Teacher Design Thinking niet chronologisch doorlopen. Daar leent dit thema zich nu eenmaal niet zo goed voor.”

Interviews

Om zicht te krijgen op de relatie tussen leerkrachtverwachtingen en het werken in niveaugroepen, heeft de onderzoeksgroep, die uit drie leerkrachten bestaat, eerst alle leerkrachten geïnterviewd over de vraag op basis waarvan zij leerlingen groeperen. Ook raadpleegde de onderzoeksgroep literatuur over leerkrachtverwachtingen.

“We concludeerden dat de verwachtingen van de leerkracht een grote rol spelen bij de indeling in niveaugroepen”, vertelt Ronny. “Kinderen waarvan je hoge verwachtingen hebt, zet je in de hoogste niveaugroep. En wat in dit kader heel belangrijk is: hoge leerkrachtverwachtingen hebben een positieve invloed op de leerprestaties van kinderen. Dus andersom: als je in de laagste niveaugroep wordt geplaatst, krijg je impliciet de boodschap dat de leerkracht geen hoge verwachtingen van je heeft, en dat is niet bevorderlijk voor je leerprestaties. Deze inzichten, die we op een studiedag hebben gedeeld, hebben er onder meer toe geleid dat we in ons rekenonderwijs niet meer in niveaugroepen werken.”

Interacties observeren

Omdat het zo belangrijk is dat leerkrachten zich ervan bewust zijn welke verwachtingen zij op leerlingen overbrengen, besloot de onderzoeksgroep om het onderzoek meer te richten op de

interactie tussen leerkracht en leerling. Hoe kunnen we leerkrachten ondersteunen om in de interactie met leerlingen bewust blij te geven van positieve verwachtingen?

“We hebben bij alle leerkrachten observaties uitgevoerd in een rekenles”, vertelt Marloes. “Ze kregen vooraf een lijst met interactiemogelijkheden tussen leraren en leerlingen. Van deze interacties is bekend dat leraren vaak anders communiceren met leerlingen waarvan ze hoge verwachtingen hebben dan met leerlingen waarvan ze lage verwachtingen hebben. Leerkrachten kozen drie leerlingen uit: een leerling waarvan ze lage verwachtingen hebben, een leerling waarvan ze gemiddelde verwachtingen hebben en een leerling waarvan ze hoge verwachtingen hebben. De observaties richtten zich op de interacties van de leerkracht met deze drie leerlingen.”

Persoonlijk ontwikkelplan

Op basis van de observaties, de reflectie daarop en literatuur maakte Marloes samen met de onderzoeksondersteuner een format voor een ‘persoonlijk ontwikkelplan’ voor leerkrachten. “Elke leerkracht heeft drie interacties van de lijst gekozen die hij of zij een aantal maanden bewust gaat inzetten”, vertelt Marloes. “Daarna gaan we in groepjes evalueren en ervaringen uitwisselen. Het is de bedoeling dat de leerkrachten daarna weer drie interacties kiezen die ze een aantal maanden bewust gaan inzetten.”

De opbrengsten van deze interventie zijn moeilijk te meten, maar dat er bij de leerkrachten een bewustwordingsproces op gang is gekomen is duidelijk. “Het gaat hier om zelfinzicht en gedragsverandering”, zegt Ronny. “Om hiervan een beeld te krijgen, kun je geen toets afnemen, maar zijn er andersoortige zaken nodig, zoals met elkaar praten, openheid en een bepaalde organisatiecultuur.”

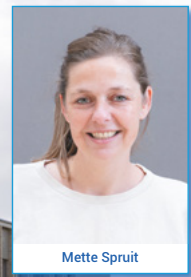
Simone Schennink

Eveline Andringa

Joyce Gubbels

Mette Spruit

IKC De Klimboom in Arnhem

“Houd de onderzoeksvraag klein”

Teleurstellende Cito-scores op begrijpend lezen waren voor IKC De Klimboom in Arnhem aanleiding om zich als deelnemer van de Werkplaats Onderwijskansen Arnhem – Nijmegen (WOAN) te richten op de verbetering van het onderwijs in begrijpend lezen. Omdat dit niet eenvoudig bleek te zijn, besloot het onderzoeksteam de aandacht allereerst te richten op een belangrijke voorwaarde voor leesbegrip: technisch lezen. De leerkrachten Simone Schennink en Eveline Andringa maken vanaf de start deel uit van het WOAN-team; Mette Spruit is de directeur van IKC De Klimboom. Joyce Gubbels is als onderzoeksondersteuner vanuit het Expertisecentrum Nederlands, betrokken bij het onderzoek.

Het lag voor de hand om het WOAN-onderzoek te richten op begrijpend lezen, omdat het naar aanleiding van de lage Cito-scores óók een schooldoel is om de leerlingresultaten bij begrijpend lezen te verbeteren. De WOAN-activiteiten zijn dan ook geïntegreerd in de bredere schoolontwikkeling. “Zeker voor de effecten op de langere termijn is dat waardevol”, zegt Joyce. “Het vergroot het draagvlak en maakt dat leerkrachten de WOAN-onderzoeksactiviteiten niet ervaren als iets ‘dat erbij komt’. Maar onderzoekstechnisch kan het soms ook lastig zijn dat er op de school zoveel tegelijk

gaande is op dit gebied, omdat je daardoor de effecten van WOAN-interventies moeilijk ‘apart’ kunt evalueren. Wat komt door wat?”

Ter ondersteuning van de onderzoeken hebben de scholen vanuit de WOAN de methodiek Teacher Design Thinking aangereikt gekregen.

Leerzame zoektocht

De eerste fase van het onderzoek leverde het WOAN-team meteen al een belangrijke les op:

houd de onderzoeksvraag klein. “We wilden de begrijpend-leesscores verbeteren”, vertelt Simone, “maar doordat begrijpend lezen een heel breed onderwerp is waar veel bij komt kijken, was het moeilijk om vast te stellen waar we ons nu precies op zouden moeten richten; we kregen er geen grip op. Toen zijn we erover gaan lezen en zijn we het brede thema samen met Joyce gaan ‘afpellen’. Dat is een zeer leerzame zoektocht geweest. Uiteindelijk besloten we om ons onderzoek te richten op technisch lezen, omdat dat een belangrijke voorwaarde is voor leesbegrip. Op welke wijze kunnen we de technisch-leesresultaten van de leerlingen verbeteren? Met die onderzoeksvraag zijn we aan de slag gegaan.

Behoeftepeiling

Om erachter te komen welke behoeften leerkrachten hebben als het gaat om technisch lezen, heeft de WOAN-groep eerst een vragenlijst voorgelegd aan het schoolteam: hoe geven zij het onderwijs in technisch lezen nu vorm? Waar lopen zij tegenaan? En waar hebben zij behoefte aan? “Wij werkten met de methodiek ‘Zo leer je kinderen lezen en spellen’ van José Schraven”, vertelt Eveline. “Een prima methodiek, maar uit de behoeftepeiling bleek dat deze bij onze doelgroep onvoldoende handvatten biedt om het technisch lezen goed vorm te geven. Ze gaven aan dat ze behoefte hebben aan meer kennis en meer houvast en sturing.”

Naar aanleiding van deze constatering werden verschillende acties ondernomen. Zo kregen alle leerkrachten het boek ‘Technisch lezen in een doorlopende lijn’ van Marita Eskes, waarmee elke afdeling op eigen wijze aan de slag ging, en ging de WOAN-groep samen met de kwaliteitscoördinator van de school op zoek naar een andere, beter passende methode voor technisch

lezen. Uiteindelijk werd gekozen voor de methode ‘Karakter’.

Bijeenkomsten

Om het team voor te bereiden op de implementatie van deze methode, hebben leerkrachten ermee geëxperimenteerd in de klas en heeft de WOAN-groep een serie bijeenkomsten georganiseerd. Simone: “Daar wisselden leerkrachten hun ervaringen uit aan de hand van door Joyce ingebrachte stellingen over thema’s, zoals ‘toetsing’ en ‘differentiatie’. Doordat ook de relatie werd gelegd met het boek, werden theorie en praktijk tijdens deze bijeenkomsten op een mooie manier met elkaar verbonden.”

Na de bijeenkomsten hebben alle leerkrachten een vragenlijst ingevuld over de daar behandelde thema’s, met vragen als ‘Heb je over dit thema nu voldoende kennis en vaardigheden?’ ‘Wat wil je nog leren?’ “De belangrijkste uitkomst hiervan is dat leerkrachten zich verder willen bekwamen in het differentiëren bij technisch lezen”, vertelt Eveline. “Daar zullen we het vervolgonderzoek dan ook op richten. We zijn op dit moment bezig met het formuleren van de nieuwe onderzoeksvraag.”

Het wiel

Terugblikkend op de eerste ervaringen, benadrukken Eveline en Simone dat het belangrijk is dat ze veel gebruik maken van de expertise van anderen en van literatuur. “Het helpt enorm als je je realiseert dat je het wiel niet zelf hoeft uit te vinden”, zegt Simone. “Zo hebben we ontzettend veel aan Joyce, die een ervaren onderzoeker is. Door de juiste vragen te stellen, helpt zij ons om structuur aan te brengen en grip te krijgen op het proces. Ook bij lastige keuzes - bijvoorbeeld hoe, wat en wanneer meten - is de inbreng en kennis van Joyce onmisbaar.”

Brede school De Aldenhove in Nijmegen

Werken aan executieve functies in de onderbouw

Op brede school De Aldenhove stimuleren leerkrachten systematisch de ontwikkeling van executieve functies bij de kinderen. Zij doen dat onder andere in het kader van het onderzoek dat de school uitvoert als deelnemer van de Werkplaats Onderwijskansen Arnhem – Nijmegen (WOAN). Leerkracht Marian Linssen is de kartrekker van de WOAN-activiteiten in de onderbouw. Zij wordt hierbij ondersteund door Joyce Gubbels, onderzoekersondersteuner bij het Expertisecentrum Nederlands. Schooldirecteur Yolande Hartkamp volgt de ontwikkelingen op de voet.

In de bovenbouw van De Aldenhove zijn executieve functies al langer een belangrijk aandachtspunt. "Omdat dat leidt tot goede resultaten, zagen we onze deelname aan de WOAN als een mooie kans om ook in de midden- en onderbouw aan de ontwikkeling van executieve functies te gaan werken", vertelt Yolande. "Op basis van literatuur en de ervaringen in de bovenbouw zijn we ons sterk bewust geworden van het belang van executieve functies: je kunt het zien als een voorwaarde om tot goed leren te komen. Het is heel belangrijk dat niet alleen leerkrachten, maar ook kinderen en ouders zich daarvan bewust zijn."

Ter ondersteuning van de onderzoeken hebben de scholen vanuit de WOAN de methodiek Teacher Design Thinking aangereikt gekregen.

Vijf weken oefenen

Hoe kunnen we kinderen leren om beter te plannen, organiseren en evalueren? Dat was de onderzoeksvraag waarmee Marian, samen met haar collega's in de onderbouw aan de slag is gegaan. "Gedurende vijf weken, dat is bij ons de duur van een thema, oefenen we met de kinderen steeds een bepaalde routine, bijvoorbeeld

wat je doet als je 's ochtends binnenkomt, wat je doet als je wat wilt zeggen in de kring of het wc-gebruik. We doen dat aan de hand van plattjes en een 'doelenmuur' waarop we met tekeningetjes zichtbaar maken aan welke routine de kinderen werken en wat ze al hebben geleerd. Ook is er aan elke routine een liedje verbonden. Zo worden kinderen er steeds, op verschillende manieren, aan herinnerd wat ze aan het oefenen zijn."

Aan het begin van een themaperiode bepalen de onderbouwleerkrachten samen welke routine ze met de kinderen gaan oefenen. Ze doen dat op basis van hun ervaring en op basis van literatuur. "Literatuuronderzoek van een student heeft laten zien dat als kinderen één executieve functie oefenen, er automatisch ook andere executieve functies worden getraind", vertelt Joyce. "Het is dan ook effectief om aan één functie tegelijk te werken, dus om het klein te houden."

Duidelijke verbetering

Om vast te stellen wat de effecten zijn, observeert de leerkracht de kinderen gedurende vijf weken elke week, op een vast moment, aan de hand van een observatieformulier. De eerste observatie is de 'nulmeting'; de volgende observaties geven de vorderingen weer én geven de leerkracht informatie over de benodigde begeleiding. "Ook voeren we wekelijks met ieder kind een individueel evaluatief gesprek over hoe het gaat", vertelt Marian. "We laten de kinderen steeds wat meer los, met het doel dat ze de rou-

tine aan het eind van de periode zelfstandig uitvoeren. Dat is niet altijd bij alle kinderen het geval, maar we zien wél dat alle kinderen groeien."

Dat blijkt ook uit een meting die was gericht op meer algemene opbrengsten van de interventie, vertelt Joyce. "We hebben geteld hoeveel kinderen een bepaalde routine uit zichzelf uitvoeren en hoeveel kinderen kunnen uitleggen waarom ze het op die manier doen. Na zes weken hebben we dit herhaald. We zagen een duidelijke verbetering: meer kinderen voerden de routine uit en meer kinderen gaven daarbij een adequate uitleg."

Een doorgaande lijn

De werkwijze wordt vastgelegd en wordt in het jaarplan van de school opgenomen. Die borging is van groot belang, omdat de rol van de leerkracht bij deze aanpak essentieel is. Ook gaat de school een doorgaande lijn voor executieve functies ontwikkelen. Op dit moment werken de drie bouwen hier op verschillende manieren aan, maar het effect is groter als kinderen deze functies gedurende de hele basisschoolperiode op dezelfde manier trainen, vertelt Yolande. "Het mooiste zou zijn als die lijn ook in het vo wordt voortgezet. Daar gebruiken ze programma's die zijn gericht op metacognitieve vaardigheden. We zijn in gesprek met vo-scholen om te onderzoeken hoe we onze werkwijze in groep 8 en datgene wat zij in de brugperiode doen, zo goed mogelijk op elkaar kunnen afstemmen."

Basisschool De Expeditie in Arnhem

Onderzoek naar hoge verwachtingen ingebed in brede schoolontwikkeling

Toen basisschool De Expeditie aansloot bij de Werkplaats Onderwijskansen Arnhem – Nijmegen (WOAN), was al snel duidelijk dat ‘hoge verwachtingen’ het onderzoeksthema moest zijn. Het thema sluit naadloos aan bij de visie van de school en is een van de pijlers van het jaarplan waarin is vastgelegd waar de school de komende jaren aan wil werken. Met het WOAN-onderzoek wil de school de kennis van leerkrachten over leerkrachtverwachtingen vergroten én hen bewust maken van hun eigen verwachtingen en gedrag, vertellen directeur van De Expeditie Mariska Roos, Hanneke van As (WOAN-ambassadeur) en Marijke van Vijfeijken (onderzoeksondersteuner Hogeschool Arnhem Nijmegen).

Wat leerkrachten verwachten van de leerprestaties van hun leerlingen, heeft alles te maken met het beeld dat ze van de leerling hebben. “Omdat onze school, zowel qua opleidingsniveau als culturele achtergrond, een zeer gevarieerde leerlingenpopulatie heeft, ligt stereotype beeldvorming op de loer”, zegt Mariska. “Daarom is ‘Werken vanuit doelen en hoge verwachtingen’ een van de pijlers van ons jaarplan. Het WOAN-onderzoek sluit daar naadloos bij aan en

is dus verbonden met andere ontwikkelingen op de school. Daardoor komen leerkrachtverwachtingen in allerlei contexten terug. Dat vergroot de kans dat het onderzoek leidt tot duurzame gedragsverandering.”

Ter ondersteuning van de onderzoeken hebben de scholen vanuit de WOAN de methodiek Teacher Design Thinking aangereikt gekregen.

Nulmeting

Hoe zorgen we ervoor dat leerkrachten een gezamenlijke mindset ontwikkelen, zodat zij met hoge verwachtingen kijken naar alle leerlingen en hiernaar handelen? Op die vraag wil De Expeditie met het WOAN-onderzoek antwoorden vinden. “Maar eerst wilden we natuurlijk weten hoe het is gesteld met de verwachtingen van onze leerkrachten”, vertelt Hanneke. “In hoeverre hebben zij hoge of lage verwachtingen van hun leerlingen? En waar zijn die verwachtingen op gebaseerd? Om daar een beeld van te krijgen hebben we eerst een nulmeting uitgevoerd.”

De nulmeting bestond uit een vragenlijst en verdiepende interviews. Doordat de vragenlijst in het begin van het schooljaar is afgenomen, kenden de leerkrachten hun leerlingen nog niet goed. Zij moesten aangeven welke Cito-scores zij aan het eind van het schooljaar van hun leerlingen verwachten voor begrijpend lezen en rekenen, en welk schooladvies zij denken dat de leerlingen in groep 8 zullen krijgen. Om te achterhalen waar de leerkrachten hun voorspellingen op baseren, heeft Hanneke in de maanden erna verdiepende interviews afgenomen. “We hebben de uitkomsten van de vragenlijsten en interviews zowel op individueel leerkrachtniveau als op schoolniveau geanalyseerd. Conclusie was dat het echt zinvol is om werk te maken van dit thema, want 41 procent van de door leerkrachten gegeven antwoorden gaf blijk van lage verwachtingen van leerlingen.”

Kennis delen

Op basis van de nulmeting besloot het onderzoeksteam om in te zetten op drie aspecten: *kennisuitbreiding* over het belang van hoge verwachtingen, *bewustwording* van je eigen verwachtingen en *leerkrachtgedrag*. Op verschillen-

de studiedagen is daar de afgelopen twee jaar aandacht aan besteed, vertelt Hanneke. “We hebben theorie gedeeld over de effecten van leerkrachtverwachtingen op de leerresultaten van kinderen, over de relatie tussen leerkrachtgedrag en verwachtingen, en over de impact van stereotyped beeldvorming. Daarnaast hebben we oefeningen en werkvormen gedaan die zijn gericht op bewustwording. Leerkrachten hebben bijvoorbeeld een zelfreflectieformulier ingevuld, op basis waarvan elke leerkracht drie ontwikkelpunten heeft gekozen waar hij/zij aan gaat werken.”

De onderzoeksgroep ziet dat het thema meer is gaan leven in het team en dat leerkrachten zich bewuster zijn van stereotypering en van het feit dat hun verwachtingen effect hebben op de leerprestaties van hun leerlingen. Maar geven zij in hun omgang met leerlingen nu ook daadwerkelijk meer blijk van hoge verwachtingen dan voorheen? Die vraag wil het onderzoeksteam natuurlijk graag beantwoord zien. Maar dat blijkt niet eenvoudig te zijn.

Verwachtingen meten?

Zou je normaalgesproken de nulmeting herhalen om de effecten van de interventies te meten, bij dit thema is dat niet effectief, aldus Marijke. “Doordat leerkrachten nu weten wat er van hen wordt verwacht, is de kans groot is dat ze ‘gewenste antwoorden’ zullen geven. Verwachtingen zijn bovendien lastig te meten. We zijn dus nog aan het zoeken naar een goede manier om de opbrengsten van het traject te meten. Langdurig observeren in de klas aan de hand van een kijkwijzer zou een goede methode kunnen zijn, maar dat is zeer tijdrovend en dus niet realistisch. De meting moet goede informatie opleveren, maar moet ook praktisch uitvoerbaar zijn. Je moet ervoor waken dat je niet gaat meten om het meten, want dan schiet je je doel voorbij.”

Wil je meer weten over de
Werkplaats Onderwijskansen Arnhem Nijmegen?

Kijk dan op onze website:

<https://werkplaats-oan.nl>

Thema's en interventies

Hoge verwachtingen

- Aandachtpunten bij het werken met niveaugroepen
- Realistisch inschatten van mogelijkheden van leerlingen

Ouderbetrokkenheid

- Verbeteren van communicatie met ouders
- Educatief partnerschap: ondersteuning van ouders bij taal voor thuis

Effectieve instructie

- Geïntegreerde aanpak van taal en zaakvakken
- Maken van kwaliteits-/ambtelijkeaant voor het taal- en lesonderwijs

Doelen

- Vergroten van kanselijkheid in het PO.
- Versterking van de onderzoekende houding en professionaliteit van schoolteams.
- Onderzoeken of interventies succesvol aangepast of ontwikkeld kunnen worden passend bij de scholen en hun doelen.

Wat willen we bereiken?

Verkleinen kloof
wetenschap en
onderwijsveld

Kennisdeling
binnen en buiten
consortium

Interactie met
lerarenopleidingen

Monitoring en evaluatie:
via Gelijke kansenmonitor,
Goal Attainment Scaling en
vragenlijsten over
professionele ontwikkeling
van leerkrachten

3 JAAR
13 SCHOLEN

Teacher Design Thinking Cyclus

